

**Секція 4. Актуальні проблеми філологічних наук.
Соціальні комунікації: теоретичні та практичні аспекти**

**ТЕОРЕТИКО-ПОНЯТТЄВІ ОСОБЛИВОСТІ КОНОТАЦІЇ
У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

*Бортун К. О., канд. філол. наук,
доцент кафедри інформаційної, бібліотечної, архівної справи та
соціально-політичних і гуманітарних дисциплін,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»*

Сьогодні науковці у власних наукових студіях здійснюють пошуки методів мовного чи мовленнєвого впливу на емоції адресати, аналізують механізми та технології вербальної репрезентації емоційного потенціалу адресата, вивчають природу та значення конотації у мовознавстві. Адже учасники комунікації не можуть бути об'єктивними, коли висловлюють своє ставлення до оточення, у цьому річущі важливим є аналіз людського фактору в лінгвістиці, який зазвичай реалізований за допомогою слів із конотативним компонентом семантики. Питанню конотації приділено дуже багато лінгвістичних студій, водночас ця поняття постає складним елементом.

Конотація – це додаткове, неявне значення слова або вислову, яке надається ним у певному контексті. У сучасній українській мові конотація використовується активно і може мати різні відтінки і значення. Одна з особливостей конотації в сучасній українській мові полягає в тому, що вона може використовуватись для передачі різних емоцій або почуттів, наприклад, гумору, іронії, сарказму, суму, обурення, задоволення, насмішки, попередження, згоди або незгоди.

Іншою особливістю є те, що конотація може бути залежна від соціокультурного контексту. Наприклад, вживання деяких слів чи висловів може мати різні конотації в залежності від того, в якому соціальному середовищі вони вживаються. Також, вона може бути під впливом індивідуальних особливостей мовця. Одне й те саме слово або вислів може мати різні конотації для різних людей залежно від їхнього досвіду, світогляду та інших особливостей.

Крім того, ця дефініція не є сталою, а може зазнавати змін згодом. Слова або вислови, які раніше мали певну конотацію, можуть змінюватись і набувати іншого значення через зміни в соціальному контексті, культурі чи використанні мови. Тобто є важливим елементом мови, який допомагає мовцям виражати свої почуття та емоції, а також передавати відтінки значення слів та висловів у різних контекстах.

Л. І. Мацько аналізуючи поняття «конотація», зазначає, що воно постає важливим для позначення властивостей у порівнянні на відмінну від субстанцій. Загалом, ця дефініція має багаторусну структуру: ядро формують понятійна складова, яка реалізована в предметних субстанціях (екстенціонал), предметні субстанції мають ознаки чи набувають їхніх обрисів, нашаровують додаткову семантику (конотацію) [3, с. 191].

На конкретному, суб'єктивному погляді розуміння дійсності, образному осягненні та уявленні про предмет. Так і здійснене формування конотації, але після закріплення його розуміння у мовленні, бо вона може

бути укорінена у літературному дискурсі, а потім може бути подане як готовий шаблон або модель. Тобто за нею було зафіксоване конкретне відчуття, які вона зможе безпредметно викликати.

Варто наголосити, що механізм формування конотаційного шлейфу пов'язано з підсиленням певних аспектів розуміння (за допомоги яскравої внутрішньої форми слова, на підґрунті якої згенеровані найстабільніші асоціації). Асоціації водночас утворюють, мотивують основу для виникнення конотацій, пряме значення слова постає як внутрішня оболонка щодо переносного значення. [4, с. 6].

Асоціативні риси, вміщені у самому значенні слова, конотація є результатом важливих культурно-національних процесів, яка постає цінним ареалом мови, який увібрав у собі національну специфіку мови, яка яскраво реалізована та формує обриси навколишнього світу.

Вузьке розуміння конотації подає Л. І. Мацько, «конотація – це такий компонент значення лексеми, який дає можливість використовувати її для вторинної номінації» [3, с. 191]. У широкому ж розумінні конотація – це власне конотативна інформація, що є паралельною та допоміжною до денотативного (предметного) значення. Саме завдяки цьому лінгвістичні одиниці можуть виконувати експресивні функції. Конотативний контент для семантичного оздоблення є рівноправними з денотатом-компонентом, її семантичної архітекτονіки, саме тому ми розуміємо, відчуваємо, переживаємо одночасно з оцінкою предмета. Факультативність, вторинність конотативного компонента є логічним, тому й постають конотативно незабарвлені лексеми [3, с. 124].

Велика добірка наукових студій щодо поняття «конотація» стимулювала багату природу щодо цієї дефініції, зокрема такі, як: експресивно-емоційно-оцінні «обертони», «відтінки», «гра слів», «гра пропозицій»; «додаткові значення», «семантичне прирощення або нюанси», «другорядна сема», «ореол слова» [6, с. 259]; «непредметні складники» значення, «емоційні нашарування», експресивно-стилістичне «забарвлення», семантична «асоціація», «співзначення», семантичні «регістри» (зокрема й стилістичні).

Варто враховувати те, що це продукт розвитку значень слів, що наслідую не лише розвиток свідомості людини під час процесу дійсності, але й за тими даними, які асоціативно є супровідними знань про навколишню дійсність, які є завуальованими і наявні в тексті [5, с. 129]. Відомо, що в конотаціях певних мовних одиниць (фразеологізмів, історизмів, архаїзмів, діалектизмів, фольклоризмів тощо) відображена культура й історичні особливості життя народу, світогляд і знання про навколишнє середовище, морально-етичні особливості та досвід мовців.

Функційний репозитарій конотації передбачає вплив на реципієнта, адже саме вона слугує засобом впливу, переконання. Важливим є також маркер ставлення людини до власного оточення, певних подій чи теми спілкування. На окрему увагу заслуговує термін «денотація». Це пряме значення слова, буквальне, яке визначає більшість людей певної мовної спільноти.

Денотат становить експресивне навантаження слова, його атмосферу, значення, бо воно є не лише виявом думки автора, а певною сталою моделлю психічних переживань, що закріплені за ним на етапі історичного розвитку емоційного наснаження. Конотація виявляє ставлення об'єкта до позначуваного, їй потрібен певний часовий проміжок

на закріплення у світовідчутті реціпієнтів за певним асоціативним шлейфом, у порівнянні з денотацією.

Отже, денотація – це предметно-логічний аспект значення чи об'єктивне значення, що визначає синтагматичну модель функціонування конкретного слова в мовленні. Натомість, конотація – це суб'єктивне значення, яке визначає прагматичну спрямованість мовної одиниці, адже відображає певну оцінку, почуття чи настрій. Загалом конотативна семантика є вторинною щодо денотативного значення. Співвідношення конотації та денотації є одним із чинників виникнення конотативного значення. Домінантним у значенні слова є конотативний маркер, який віддзеркалює емоційне напруження мовця щодо його взаємин із об'єктом через дії, вчинки.

Водночас, конотація містить сукупність асоціацій, що виникають у результаті використання певних слів або зображення, які не входять у їх пряме значення, а відображають додаткові, більш складні та змістовні відтінки. Отже, конотації можуть мати важливе значення в комунікації та мовленнєвій діяльності, оскільки вони допомагають передати емоції та ідеї, а також впливають на сприйняття та реакцію слухача або читача.

Важливим вектором впливу конотації є те, що вона є результатом взаємодії мовного знаку та когнітивних процесів. Когнітивні процеси передбачають сприйняття, увагу, пам'ять, мислення та інші функції, які допомагають людині розуміти та інтерпретувати мовлення. Тобто конотативна сема може бути результатом взаємодії мовного знака та когнітивних процесів, які сприймають, зберігають та використовують інформацію.

Ваговим для оцінки розуміння оточення, навколишньої дійсності є емоції, почуття мовця. Вона водночас віддзеркалює соціально-культурний розвиток суспільства, тобто є соціально зумовленою. Експресивність спричинена емоційною оцінкою, суспільною думкою, які можуть не бути спільними. Отже, експресія, поєднуючи оцінність й емоційність, сприяє створенню додаткового аспекту інформації [8, с. 178].

Внутрішня форма конотативної семантики лексеми зазвичай передбачає обриси деяких рис відібраних із денотата. Саме тому конотативний аспект мови, її аспекти, який доповнює денотативний, надає їй більш експресивної функції за допомогою асоціативно-образних уявлень.

Л. А. Українець зауважує, що конотація властива лексико-семантичного, фразеологічного та словотвірного шарів, що доповнює здатність її функціонувати в площині морфологічних одиниць, розширюючи конотативний потенціал граматичних елементів [7, с. 73].

Зокрема основними особливостями конотації є такі:

- 1) вторинність (окремі ознаки наявні в денотаті наявні у внутрішній формі конотативного слова і впливають на неї);
- 2) факультативність (лексичні одиниці без конотативного компонента);
- 3) експресивність (конотативно забарвлені мовні одиниці можуть виконувати експресивну функцію);
- 4) суб'єктивність (відображає певну оцінку, почуття чи настрій);
- 5) прагматичність (визначає прагматичну спрямованість мовної одиниці);

6) наявність історичного підґрунтя (конотативне значення продукт історичного розвитку мови й основане на багатьох культурно-національних процесах, деякі з яких сьогодні вже важко дослідити);

7) функційність (пов'язана з виконанням певних завдань та функцій у реченні).

Побічною особливістю конотації є те, що вона може бути використана для створення різних ефектів у мовленні. Наприклад, вживання слів з певною конотацією може допомогти залучити увагу слухачів, створити гумористичний ефект, підсилити емоційну реакцію тощо.

Крім того, конотація може використовуватись для створення ідіоматичних виразів та стереотипів мовлення, які мають певну культурну специфіку та характеризують деякі соціальні групи або середовища. Важливо також зазначити, що конотація може мати позитивний або негативний відтінок, що залежить від того, яку емоційну реакцію вона викликає у мовців та сприймачів мовлення.

Зокрема, у деяких випадках фіксуємо використання конотації для зменшення значення слова або вислову, що може бути пов'язано зі змінами в соціальному контексті. Водночас важливо розуміти контекст вживання та сприймати конотацію у межах соціокультурного контексту. Крім того, використання конотації може мати певні наслідки для комунікативного процесу. Наприклад, негативна конотація може спричинити негативну емоційну реакцію співрозмовника та зменшити ефективність комунікації.

Для того, щоб правильно використовувати конотацію в мовленні, необхідно мати достатній рівень мовної компетенції та розуміти суспільний контекст, в якому використовуються певні слова та вислови. Важливо також зазначити, що конотація може змінюватись залежно від часу та соціокультурного контексту. Наприклад, певні слова, які раніше мали негативну конотацію, можуть стати прийнятними або навіть позитивними в сучасному світі. Узагальнюючи, конотація є важливим елементом мовлення, який дозволяє передавати додаткові значення та емоції. Використання конотації повинно бути узгоджене з метою та комунікативною ситуацією мовлення та враховувати соціокультурний контекст.

Зрештою, варто зазначити, що конотації можуть бути використані з метою маніпуляції аудиторією. Наприклад, використання слова з позитивною річизмою може підвищити рівень прийняття аудиторією ідеї, тоді як використання слова з негативною конотацією може зменшити цей рівень. Тобто, використання конотації може мати значний вплив на ефективність мовлення та прийняття інформації аудиторією.

Отже, конотація – це те вторинне суб'єктивне у минулому значення слова, словосполучення чи виразу, яке на даний час закріпилося в літературній мові й постало в результаті активної дії емоцій чи асоціативних процесів. Ця дефініція протиставлена денотативному як вторинне для мовних одиниць, з певними семантичними та стилістичними відтінками. Важливою умовою виникнення конотації окремого слова чи словосполучення є її вживання у контексті, адже саме контекст віддзеркалює особливості вживання лексеми, виявлення її «забарвленого» лексичного значення, що може бути зміненим у певних випадках.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Каріна БОРТУН Синтаксичні засоби вираження конотації окличних речень у романі Наталки Доляк «Шикарне життя у Вупперталі». *Актуальні питання*

гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич. 2022. Вип. 53. Том 1. С. 166–173.

2. Бортун К. Мовні засоби експресивності в жіночих періодичних журналах. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль. Херсон: Посвіт, 2022. С. 164–167.

3. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: Підруч. для студ. вищ. закл. Освіти. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.

4. Іщенко Н. Конотація в системі мови й у системі мовлення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Філологічні науки: зб. наук. праць / за ред. О. Семенюк*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. Вип. 95 (2). С. 4 – 7.

5. Навальна М. І. Лексичні конотації як експресивний засіб мовлення. *Психолінгвістика: наук.-теорет. зб. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди*, 2014. Вип. 16. С. 127 – 135.

6. Горобець І. Види співвідношень конотативного і денотативного макрокомпонентів у структурі іменників, прикметників і дієслів. *Мандрівець: наук. журн. Тернопіль: Києво-Могилянська академія*, 2013. Вип. 5. С. 78 – 80.

7. Українець Л. Конотація як лінгвістична категорія: загальна характеристика та проблеми інтерпретації. *Філологічні науки: зб. наук. пр. Полтава: Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка*, 2013. Вип. 15. С. 71 – 78.

8. Галаган В. Емотивність, експресивність та конотація як засіб вираження оцінки. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Філологічні науки: зб. наук. пр. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка*, 2008. Вип. 80. С. 171 – 178.

9. Ходаковська Н. Г. Стилїстичні конотації та їх мовна характеристика. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Сер. Філологія, педагогіка, психологія: зб. наук. пр. Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т, Каф. ЮНЕСКО*, 2012. Вип. 24. С. 33 – 38.

10. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови: монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.

ENGLISH FOLK FAIRY-TALES CONCEPTUAL STRUCTURE AS AN OBJECT OF FRAME SEMANTICS

Єремєєва Н. Ф., канд. філол. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

A folk tale, a constituent part of folklore, is distinguished among other prose texts by the relative transparency of universal and characteristic ethnic concepts presented in it. Universal concepts reflect the system of ontological and axiological concepts shared and supported by humanity, ethnic concepts give this system a unique flavor and cultural-ethnic forms.

Numerous studies devoted to fairy tales in literature and folkloristics [1; 2; 4; 10; 14; 15] contain fair statements that the fairy tale is a reflection of a unique and magical world and opens up to the reader with a variety of its unreal and even fantastic forms, which testifies to its deep content and being filled with folk wisdom. In a fairy-tale, you can feel the spirit of the people, its mentality, that is,